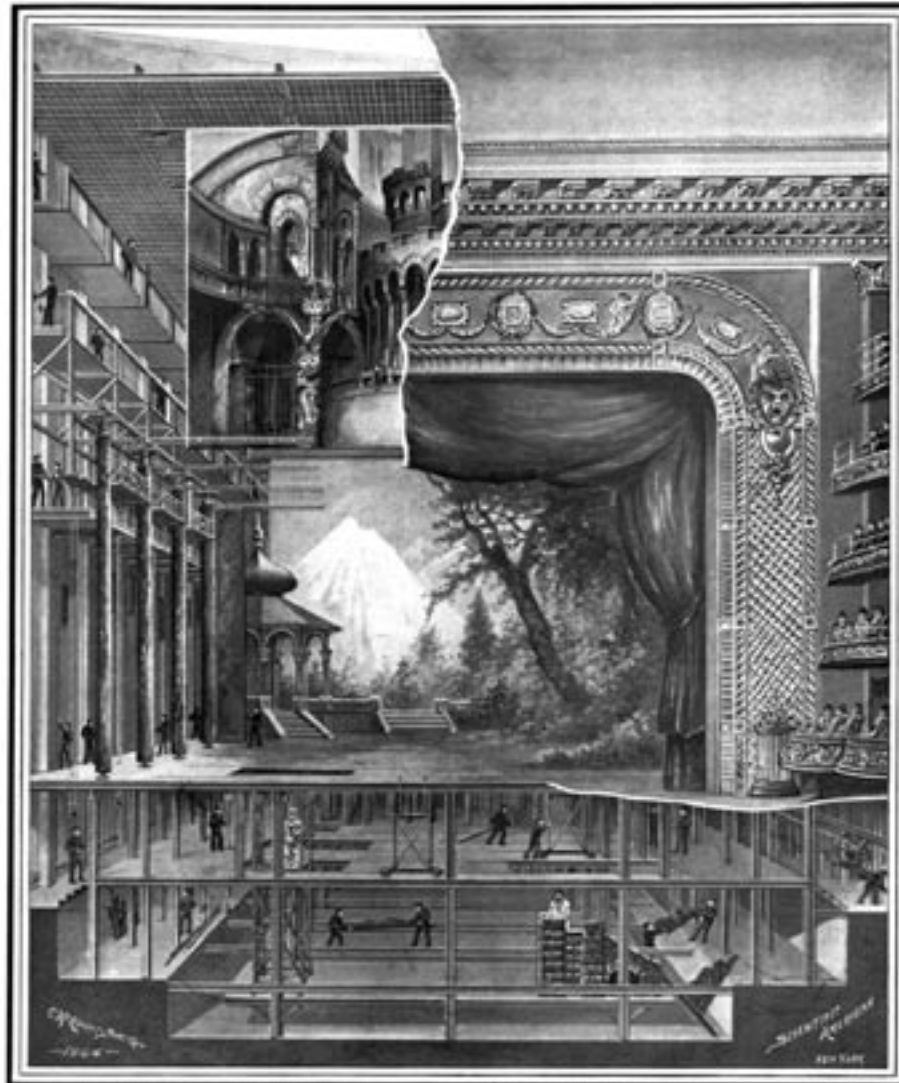

Graalin ryöstö

Parsifal Metropolitanissa vuonna 1903

Teksti:
Robert Storm

heutti heti suurta kohua, ja monet pitivät sitä laittomana. Conried totesi: "Minua kritisoineet ovat ilmeisesti luulleet, että tein päätökseni nopeasti ja harkitsemattomasti ja että motiivini ei ollut taide vaan sensaation aikaan saaminen. He saattavatkin yllättyä kuullessaan, että ennen suuren wagneriaanin **Anton Seidlin** kuolemaa olin tehnyt tämän kanssa suunnitelmia amerikkalaisesta Parsifal-produktiosta. Kahdeksan vuotta sitten tarjosin Wagnerin suvun edustajalle **tohtori Grossille** huomattavaa summaa saadakseni luvan *Parsifalin* esittämiseen Yhdysvalloissa, vaikka totesinkin hänelle, että tekijänoikeuslaki ei suojaakaan sitä täällä." Conried ilmoitti haluavansa tehdä New Yorkista Amerikan vastineen Bayreuthille.

Oli todella totta, että tekijänoikeudet eivät suojanneet *Parsifalia* Yhdysvalloissa. Yhdysvallat ei ollut mukana tekijänoikeuksia säätelevässä Bernin sopimuksessa. Teoksen esittäminen oli siinäkin mielessä mahdollista, että sen partituuri oli saatavilla. **Siegfried Wagner** nimittäin oli antanut musiikkikustantaja Schottille luvan taskupartituurin painamiseen. Schott oli jo vuonna 1883 painanut täysikokoista *Parsifalin* partituuria 55 kappaletta. Partituurissa luki, että sen käyttäminen esityksen valmisteluun oli kielletty.

Conriedin *Parsifal*-suunnitelmia ei vastustanut pelkästään Wagnerin perikunta. Münchenin oopperan johtaja **von Possart** ilmoitti, että *Parsifalin* oikeudet eivät kuulu Wagnerin suvulle, vaan Baijerin valtiolle. Näin ollen Saksan suurlähettiläs estäisi teoksen esittämisen Metropolitanissa. Näin ei kuitenkaan lopulta käynyt.

Cosima Wagner palkkasi lakimieheksen newyorkilaisen **Gilbert Ray Hawkesin**, joka vaati *Parsifalin* esityksen peruuttamista. Heinrich Conriedin lakimies **A. J. Dittenhofer** puolestaan totesi, että syyt, joilla esitys yrittettiin estää, eivät perustuneet tosiasioihin vaan sentimentaaliin tunteisiin. Oikeuskäsittely pidettiin 24.11.1903. Tärkeimmäksi asi-

Heinrich Conried toimi Metropolitan-oopperan johtajana vuosina 1903–1908.

Metropolitanin lava jouduttiin rakentamaan uudestaan *Parsifalin* esitystä varten.

Cosima Wagner piti tarkasti kiinni siitä, että hänen edesmenneen puolisonsa viimeistä teosta *Parsifalia* saisi esittää ainoastaan Bayreuthin oopperajuhlilla. Teos oli tosin esitetty useaan kertaan yksityisesti Baijerin kuninkaalle **Ludvig II:lle** vuosina 1884–85 ja sen konserttiesityksiä oli järjestetty niin Euroopassa kuin Yhdysvalloissakin. Tuolloisen lain mukaan Wagnerin teosten tekijänoikeudet umpeutuisivat 30 vuotta säveltäjän kuoleman jälkeen, vuonna 1913. Silloin tuli myös *Parsifalin* esittäminen mahdolliseksi ilman hänen perikuntansa lupaa.

Heinrich Conriedin suunnitelmat

Metropolitan-ooppera oli aloittanut toimintansa New Yorkin Broadwaylla Wagnerin kuolinvuonna 1883. Ensimmäisten siellä esitet-

tyjen teosten joukossa oli *Lohengrin*, ja 1900-luvun alussa oltiin päädytty tilanteeseen, jossa jokaisella kaudella nähtiin useimmat Wagnerin oopperat. Hänen tärkeimpien teostensa lisäksi myös *Rienzi* oli ollut ohjelmistossa 1880-luvulla, mutta vuoden 1890 jälkeen sitä ei ole esitetty Metropolitanissa. Vuonna 1967 avatussa Lincoln Centerissä sijaitsevassa uudessa Metropolitanissa sitä ei ole esitetty kertaakaan. *Parsifalin* musiikkia Metropolitanissa oli ensimmäisen kerran soitettu vuonna 1891 järjestetyssä konsertissa.

Sleesia-laissyntyisestä **Heinrich Conriedista** tuli vuonna 1903 Metropolitan-oopperan johtaja. Heti ensimmäiselle kaudelleen hänellä oli kaksi suurta suunnitelmaa: Euroopassa suureen maineeseen kohonneen tenorin **Enrico Caruson** tuominen Metropolitanin sekä Richard Wagnerin *Parsifalin* esittäminen. Hänen *Parsifal*-suunnitelmansa ai-

Lavasteluonnos Klingsorin valtakunnaksi.

aksi nousi se, että Wagner itse oli antanut teoksen julkaisu-oikeudet kustantaja Schottille. Asianajaja Hawkes väitti, että saatavilla oleva taskupartituuri ei ole täydellinen ja että tästä syystä sitä ei saisi käyttää teoksen esityksen valmisteluun. Tuomari **Lacombe** kuitenkin totesi, että asia ei ole näin. Partituuria oli toki pienennetty, mutta yhtäkään nuottia ei ollut jätetty pois.

Musical Courier -lehdessä todettiin, että vaikka *Parsifalin* esittäminen ei olisikaan rikos lakia vastaan, se on rikos moraalialla vastaan. Jotkut kutsuivat esitystä Graalin raiskaukseksi tai ryöstöksi.

Esittäjiä Bayreuthista

Aluksi uutisoitiin, että *Parsifalin* johtaisi **Felix Mottl**. Tämä oli yllättävää, sillä Mottl tun-

nettiin Cosima Wagnerin luottokapellimestarina. Hän ei lopulta johtanut tätä esitystä, mutta johti kaudella 1903–04 Metropolitanissa useita muita Wagnerin teoksia. Cosima antoi hänelle myös luvan seurata Parsifalin harjoituksia. Kapellimestariksi tuli nuori frankfurtalainen **Alfred Hertz** (1872–1942). Hän oli debytoinut Metropolitanissa edellisellä kaudella johtamalla siellä lähes kaikki Wagnerin oopperat ja myös äänittänyt

Vasemmalla Milka Ternina Kundryna, yllä Alois Burgstaller Parsifalina, oikealla kapellimestari Alfred Hertz.

Luonnos taikapuutarhan lavastukseksi.

Metropolitanin muusikoiden kanssa joitakin kohtauksia Wagnerin teoksista. Parsifalin roolin lauloi saksalainen **Alois Burgstaller** (1872–1945), Kundryn kroatialainen **Milka Ternina** (1863–1941), Amfortaan hollantilainen **Anton van Rooy** (1870–1932) ja Gurnemanzin amerikkalainen **Robert Blass** (1867–1930). He kaikki olivat esiintyneet Bayreuthissa, Van Rooya lukuun ottamatta näissä samoissa rooleissa. He olivat laulaneet Metropolitanissakin useita Wagner-rooleja. Ternina oli lisäksi ollut talon ensimmäinen Tosca. He tekivät myös jonkin verran levytyksiä 1900-luvun alussa. Erityisen kiinnostava on Blassin pianosäestyksellä levyttämä Pitkäperjantain ihme, joka on äänitetty New Yorkissa kaksi kuukautta ennen kuin Blass lauloi sen Metropolitanin *Parsifal*-esityksessä. Nykynäkökulmasta esityksen tunnetuin laulaja oli silti Titurelina esiintynyt ranskalaisbasso **Marcel Journet**, joka nousi pian tämän jälkeen yhdeksi aikansa arvostetuimmista bassolaulajista ja teki paljon levytyksiä. Seuraavalla kaudella hän lauloi Metropolitanissa Titurelin lisäksi myös Gurnemanzia. Esityksen ohjasi **Anton Fuchs**, joka oli laulanut teoksen kantaesityksessä toisen graalinritarin roolin ja joissakin muissa saman kesän esityksissä Klingsorin.

Uskonnollista ja pukumuodillista pyhäinhäväistystä

Parsifalin esitys kohtasi vastustusta muiltakin tahoilta kuin niiltä, joiden mielestä teosta kuului esittää vain Bayreuthissa. Kristillisen kustantamon American Tract Housen sihteeri **George L. Shearer** julkaisi kirjoituksen, jossa sanoi teosta pyhäinhäväistykseksi, koska näyttämöllä nähdään ehtoollinen. Erään miehen uutisoitiin tämän kirjoituksen luettuaan repineen *Parsifalin* esityksiin ostamia lippuja 500 dollarin arvosta. Episkoppaalipiispa **Frederick Burgess** puolestaan kirjoitti teoksen olevan pyhäinhäväistys Pyhää Henkeä vastaan ja piti erityisen järkyttävänä sitä, että se esitetään joulun aikaan. ”Näyttämö esittäytyy saarnatuolina”, hän kirjoitti. ”Evankeliumia käytetään taustana näyttämöesitykselle.” Felix Mottl kommentoi asiaa päiväkirjassaan: ”Burgerss-niminen piispa on haukkunut produktiota saarnatuolistaan. Valitettavasti se, mitä hän sanoo teoksesta itsestään on niin typerää, että hänen kanssaan ei voi olla samaa mieltä.”

Heinrich Conried vastasi syytöksiin, että *Parsifal* ei ole uskonnollinen eikä varsinkaan uskontoa pilkkaava teos. Hän totesi, että *Parsifal* ei perustu todellisiin henkilöihin, vaan myytteihin, ja että teoksen henki ei liity pel-

kästään kristinuskuon, vaan vahvasti myös buddhalaisuuteen. Hän kertoi, että Euroopassakin *Parsifalia* oli syytetty samoista asioista, mutta että tällaisille syytteille oli vain naurettu oikeusistuimissa.

Kenraaliharjoituksessa oli läsnä useita protestanttisia ja katolisia pappeja. He olivat yhtä mieltä, että teos ei sisällä jumalanpilkkua. Paikalla oli myös intialainen **Baba Premanand Bharati**, joka totesi että se, miten Kundry pesee Parsifalin jalat muistuttaa yhtä hyvin hindulaista tapaa kuin sitä, miten Raamatussa Maria Magdalena pesi Kristuksen jalat.

Parsifalin ensimmäinen näytös alkoi kello 17. Tämän jälkeen pidettiin tunnin ja 45 minuutin väliaika. Tämä sai aikaan hämmennystä. Kuuluisiko jo ensimmäistä näytöstä tulla katsomaan iltapuvussa? Vai pitäisikö yleisön käydä väliajalla vaihtamassa vaatteita? Erityisesti New Yorkin räätälit pitivät täysin sopimattomana sitä ajatusta, että jo kello 17 käytettäisiin samoja vaatteita kuin myöhemmin illalla. Eräältä räätäiltä kysyttiin: ”Eivätkö miehet voisi käyttää kaulahui- via ja päällystakkia? Silloin heissä ei hattua lukuun ottamatta olisi mitään huomiota herättävällä tavalla iltapukeutumiseen viittaavaa.” Räätäli vastasi: ”Kauheaa! Ajatelkaa heidän omaatuntoaan! Kukaan mies, jolla on normaali itsekunnioitus, ei voisi käyttäytyä

Siirtyminen Graalin temppeliin. Lavasteluonnos kolmanteen näytökseen.

niin vilpillisesti.” Keskusteltiin, voisiko Britannian kuningas Edward VII koskaan pukeutua kello 17 samalla tavalla kuin illalla. Heinrich Conried totesi tähän, että jo tuohon aikaan on pimeää, ja että ensimmäisen näytöksen päättyessä kello on jo lähes 19. Väliajan käyttäminen pukeutumiseen olisi järjetöntä, kun sen voisi käyttää ateriointiin. Conried mainosti samalla lämpiösä järjestettyä ruokatarjoilua.

Ensi-ilta jouluaattona

Parsifal sai Metropolitanin ensi-iltansa jouluaattona 1903. Samoin kuin Bayreuthissa, trumpettistit soittivat ennen jokaista näytöstä fanfaarimaisesti musiikillisen teeman esitettävästä näytöksestä ja kutsuivat tällä tavalla yleisön katsomoon. Yleisöä ei periaatteessa päästetty sisään enää esityksen alettua, mutta jonkin verran tästä säännöstä silti joustettiin. Pitkällä väliajalla oli mahdollista syödä päivällistä oopperatalon lämpiössä. Jotkut tosin halusivat käyttää väliajan meditaatioon ja pitivät soveliaana paastoaamista. Kaikki katsojat eivät edelleenkaan olleet samaa mieltä pukeutumisesta. Jotkut olivat tulleet paikalle iltapuvussa, toiset muunlaisissa vaatteissa. Niitäkin oli, jotka kävivät väliajalla vaihtamassa vaatteita. Muutamat eivät palanneet takaisin väliajan jälkeen.

Esitys perustui hyvin pitkälle siihen, miten teosta oli esitetty Bayreuthissa. Ohjaus ja lavastus oli käytännöllisesti katsoen kopioitu sieltä. Joitakin eroja kuitenkin oli. Teoksen kantaesityksessä jotkut olivat kauhistelleet taikapuutarhan epärealistisen suurikokoisia kukkia. Metropolitanissa niiden tilalla oli köynnöskasveja ja taustalla vuorisotomaisema. Kukkaistytöt saivat yleisöltä aplodit samassa kohdassa, missä Wagner oli osoittanut heille suosiotaan.

Seuraavana päivänä Richard Aldrich kirjoitti arvostelussaan, että esitys oli epä-

lemättä täydellisin produktio, mitä Amerikan oopperalavoilla oli koskaan nähty. Hän piti sitä vähintään yhtä hienona, ellei peräti hienompana kuin Bayreuthin esityksiä. Hän mainitsi, että Alfred Hertz johti teoksen nopeammilla tempoilla kuin mitä Bayreuthissa oli tapana. Tätä hän piti täysin hyväksyttävänä. Alois Burgstaller onnistui täydellisesti esittäessään naiivia nuorukaista. Anton Van Rooyin Amfortas oli ylvyä ja hyvin koskettava tuskassaan. Milka Terninan ääni ei Aldrichin mielestä kuulostanut aivan yhtä kauriilta kuin ennen, mutta tämän hän korvasi pitkäjännitteisellä fraseerauksellaan. Robert Blassista Aldrich väittää, että tämä ei olisi aiemmin laulanut Gurnemanzin roolia. Bayreuthin esiintyjäluetteloiden perusteella tämä ei pidä paikkaansa. Pieniä ongelmakohtia Aldrich huomasi esityksessä. Erityisesti Graalinitarien kuoro kuulosti liian hiljaiselta ja hieman epävireiseltä. Poikakuoroa ja kukkaistyttyjä hän ylisti.

Felix Mottl ei ollut katsomassa itse esitystä, mutta kirjoitti näkemistään harjoituksesta: ”Ei tarvitse olla Wahnfriedin fanaattinen kannattaja tunteakseen, että tämä esitys rikkoo moraalia ja on taiteellisesti viimeisteleminen.”

Jälkipuintia

Parsifal sai New Yorkissa aikaan valtavaa innostusta. Useita lapsia kastettiin Parsifaliksi – yksi näistä oli erään Metropolitanin vahtimestarin poika. *Parsifalia* oli tarkoitus esittää kaudella 1903–04 viisi kertaa, mutta yleisön vaatimuksesta esitysten määrää lisättiin kahteentoista. Teoksen näki yhteensä 50000 katsojaa. Seuraavalla kaudella se oli jälleen ohjelmistossa. Vuonna 1904 sitä esitettiin Bostonissa englanniksi. Tätä esitystä Heinrich Conried piti pyhäinhäväistyksenä – aivan kuin Cosima Wagner Metropolitanin esitystä. Samana vuonna *Parsifal* otet-

tiin ohjelmistoon myös Amsterdammassa – Yhdysvaltojen tapaan Alankomaat ei ollut allekirjoittanut Bernin sopimusta. Kun tekijänoikeuksien suoja-aika loppui muuallakin Euroopassa uutena vuotena 1914, teosta oli esitetty Metropolitanissa 71 kertaa. Tekijänoikeuksien umpeuduttua teosta alettiin esittää lukuisissa kaupungeissa. Itse asiassa useat esitykset aloitettiin uudenvuodenyönä heti vuoden vaihduttua. Suomessa *Parsifal* esitettiin ensimmäisen kerran konserttiesityksenä vuonna 1914 ja näyttämöllä 1933.

Cosima Wagner ei kutsunut Metropolitanin *Parsifalissa* esiintyneitä taiteilijoita enää Bayreuthiin ja onnistui vaikutusvallallaan vaikeuttamaan heidän esiintymismahdollisuuksiaan muuallakin Saksassa. Alois Burgstaller tosin teki yllättävän paluun Bayreuthiin Siegfried Wagnerin johtajakaudella, esiintyen Siegfriedinä vuosina 1908 ja 1909. Hän esiintyi tuohon aikaan paljon Yhdysvalloissa, mutta lopetti uransa jo vuonna 1909, vain 37-vuotiaana, vaikka elikin vuoteen 1945 asti. Milka Ternina puolestaan oli joutunut kasvohalvauksen vuoksi lopettamaan uransa jo kolme vuotta aiemmin. Hän oli kuitenkin ehtinyt kohota Metropolitanin suurimpien tähtilaulajien joukkoon. Toisin kuin Ternina ja Burgstaller, amerikkalaissyntyinen Robert Blass lauloi vielä paljon Euroopassakin. Hän esiintyi Gurnemanzina myös Amsterdammassa vuonna 1905 järjestetyssä *Parsifal*-esityksessä. Anton van Rooysta tuli Frankfortin oopperan johtava Wagner-baritoni. Terninan ja Burgstallerin tapaan hänkin joutui lopettamaan uransa ennenaikaisesti, 40-vuotiaana, rasitettuaan ääntään laulamalla liian korkeita rooleja. Kapellimestari Alfred Hertz jatkoi Metropolitanissa vuoteen 1915 asti. Hän johti siellä erityisesti Wagneria, mutta myös esimerkiksi joitakin amerikkalaisia teoksia. Tämän jälkeen hän teki komean uran San Franciscon sinfoniaorkesterin ylikapellimestarina. Hän johti myös Lontoossa Covent Gardenin ensimmäisen *Parsifal*-esityksen vuonna 1914. Vaikka Hertz oli saanut porttikiellon kaikkiin Saksan merkittäviin oopperataloihin, hän levytti vuonna 1913 Berliinin filharmonikkojen kanssa 37 minuutin verran orkesteriosuusia *Parsifalista*. Se kuuluu aikakauden laajamittaisimpiin levytyksiin ja on nykyäänkin saatavana CD:llä (Naxos 8.110049-50). Heinrich Conried toimi Metropolitanin johtajana vuoteen 1908 ja kuoli seuraavana vuonna ollessaan matkalla Meranossa, Etelä-Tirolissa.

Lähteet:

New York Timesin arkisto <http://query.nytimes.com/search/>

Metropolitan-oopperan esitysarkisto <http://www.metoperfamily.org/metopera/history/>

Quaintance Eaton: The Miracle of Met
Oliver Hilmes: Cosima Wagner – The Lady of Bayreuth

Pekka Asikainen: Tilaksi avartuu aika – Wagnerin Parsifal